

сектор, а через нього й на реальну економіку. Маючи в руках знаряддя реалізації грошово-кредитної політики, механізми її передавальної дії тільки центральний банк може забезпечити своєчасне та обґрунтоване прийняття рішень монетарного характеру і забезпечити їх належне виконання.

Таким чином, пріоритетність Національного банку України щодо питань розробки й реалізації основних засад грошово-кредитної політики України зумовлена самою природою його виникнення та функціонування, його завданнями та функціями, притаманним тільки йому інструментарієм грошово-кредитного регулювання.

Література

1. Конституція України.
2. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999 року № 679-XIV (зі змінами і доповненнями).
3. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.
4. Козюк В.В. Сучасні центральні банки: середовище функціонування та монетарні рішення. – Тернопіль: Астон, 2001. – 300 с.
5. Пасічник В. Закон "Про Національний банк України": здобутки і втрати// Вісник НБУ. – 1999, № 8. – С. 18-20.

УДК 330.342

*Докторант Б.В. Кульчицький, канд. екон. наук –
ЛНУ ім. І. Франка*

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ НА ОСНОВІ УТОЧНЮЮЧИХ ОБ'ЄКТИВНИХ КРИТЕРІЇВ

Аналізуються методологічні проблеми типологізації економічних систем суспільства. Автор обґрунтовує власну наукову концепцію, яка передбачає пошук і врахування уточнюючих об'єктивних критеріїв типологізації систем. Це дозволяє розширити варіативність типологізації та повніше охопити усю палітру різних типів систем.

Doct. B.V. Kul'chyts'kyi – Ivan Franko LNU

Typologization of economic systems on base of specifying objective criteria

In article analyse the methodological problems of typologization of economic society systems. Author substantiate own scientific conception, which provides for search and taking account of specifying objective criterions of typologization of systems. This allows to widen variance of typologization and more full to overcome all palette of different systems types.

Методологічна проблема типологізації економічних систем суспільства в умовах початку третього тисячоліття ще більше актуалізується. Особливо важливою вона є для України та інших постсоціалістичних держав, які намагаються знайти свою оптимальну економічну модель. Це яскравий приклад взаємодії та взаємовпливу теорії і практики, науки й реальних економічних процесів, коли методологічні дослідження спрямовані на виявлення параметрів і вектора об'єктивної трансформації суспільних економічних систем. Теоретичними причинами особливої актуалізації методологічної проблеми типо-

логізації економічних систем є намагання упорядкувати понятійний апарат сучасної економічної теорії, зафіксувати основні типи суспільних економічних систем на порозі ХХІ ст., виявити фундамент і головні чинники трансформації економічних систем та закласти методологічні підвалини їх порівняння.

Необхідно підкреслити, що незважаючи на значну актуальність методологічної проблеми типологізації економічних систем суспільства, у зарубіжній та вітчизняній економічній теорії практично відсутні глибокі й фундаментальні її дослідження. Серед українських економістів цю проблему найширше проаналізував класик теорії економічних систем Б. Гаврилишин [3]. Що стосується сучасних вітчизняних учених молодшої генерації, то найбільша увага до методологічної проблеми типологізації економічних систем приділена у працях засновника львівської школи економічних систем Г. Башнянина. Так, у 1999 р. за його редакцією виходить друком колективна монографія "Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації" (Львів: Коопосвіта, 1999. – 220 с.), де викладено розгорнуте трактування окресленої проблеми. У 2001 р. цей автор доповнює та уточнює свою концепцію з урахуванням реалій початку ХХІ ст. [2].

На наше переконання, сучасна типологізація економічних систем суспільства повинна передбачати застосування цілого спектру об'єктивних пріоритетних і уточнюючих критеріїв та проектування на цій основі значної варіативності конкретних концепцій типологізації. При цьому ми повністю поділяємо, по-перше, методологічну позицію В. Черняка, згідно з якою у сучасному світі існує безліч перехідних, симбіозних форм, які відрізняються між собою насамперед ступенем присутності і роллю держави у ринковій економіці [4]. По-друге, ми дотримуємося двох методологічних підходів Г. Башнянина, що мають, на нашу думку, важливе концептуальне значення, а саме: з принципу системності випливає, що економіка в історичному розрізі може бути типологізована (поділена на етапи розвитку, типи свого існування) з різних позицій, кількість яких теоретично необмежена; нині існуючі у світі економічні системи необхідно розглядати як перехідні, оскільки вони завжди перебувають у стані переходу від однієї своєї історичної форми до іншої (наприклад, має місце протилежна спрямованість подальшого історичного розвитку перехідних систем постсоціалістичного і посткапіталістичного типів: перші посилено капіталізуються, приватний сектор економіки у них розширюється, а другі, навпаки, посилено соціалізуються й у них суспільний сектор економіки розширюється, а приватний звужується [1].

Типологізація економічних систем тільки на основі пріоритетних об'єктивних критеріїв (панівні форми власності на основні засоби виробництва, ступінь і методи втручання держави в економіку і т.д.), на наш погляд, потребує свого розвитку й доповнення шляхом пошуку так званих уточнюючих об'єктивних критеріїв, які уточнюють і розширюють варіативність типологізації економічних систем і тим самим дозволяють повніше охопити усю палітру різних типів систем, якою характеризується сучасна економічна еволюція.

На нашу думку, найважливішими уточнюючими об'єктивними критеріями типологізації економічних систем сучасності виступають: співвідно-

шення міського і сільського населення; співвідношення джерел ВВП; частка військових витрат у ВВП (ступінь мілітарності економічної системи); ступінь самодостатності в економічному розвитку (частка власного капіталу у структурі джерел фінансування).

Отже, на основі зазначених найважливіших уточнюючих об'єктивних критеріїв можна запропонувати такі варіанти типологізації економічних систем сучасності. Так, за співвідношенням міського і сільського населення усі економічні системи суспільства доцільно поділити на такі типи:

- аграрні економічні системи суспільства;
- квазііндустріальні економічні системи суспільства;
- індустріальні економічні системи суспільства;
- квазіінформаційні економічні системи суспільства;
- інформаційні економічні системи суспільства;
- постінформаційні економічні системи суспільства.

За співвідношенням джерел ВВП, усі економічні системи суспільства можна типологізувати таким чином:

- економічні системи суспільства переважно сировинного спрямування;
- економічні системи суспільства переважно аграрного спрямування;
- економічні системи суспільства переважно промислового спрямування;
- економічні системи суспільства переважно "обслуговуючого" спрямування;
- економічні системи суспільства переважно інформаційного спрямування.

При цьому економічні системи суспільства переважно "обслуговуючого" спрямування, насамперед, мають джерелами власного ВВП такі види економічної діяльності, як туризм та обслуговування капіталів. Очевидно, що між цими джерелами ВВП є досить істотна різниця і відповідно до даного типу економічних систем можуть належати якісно відмінні національні економічні системи, наприклад, Ямайки, Бразилії, Хорватії, Болгарії, частково України та, з іншого боку, Швейцарії, Люксембургу, які, крім туризму, у першу чергу, вибудовують свої ВВП на основі обслуговування світових капіталів.

Економічні системи суспільства переважно інформаційного спрямування мають джерелами власного ВВП різного роду "know-how", винаходи, патенти, ліцензії, наукомісткі технології і т.п. Традиційно прикладом такого типу економічних систем називають економіку Японії, яка після нищівної поразки у Другій світовій війні, ще й пов'язаної із значними фінансовими втратами, сплатою контрибуції, спромоглася вийти на передові позиції економічного розвитку у світі.

Актуальною, на наш погляд, є типологізація економічних систем суспільства за таким уточнюючим об'єктивним критерієм, як частка військових витрат у ВВП (ступінь мілітарності економічної системи). Звичайно, краще було б, якби економічні системи сучасних держав світу відзначалися гуманістичною політикою і відповідно витрачали власні кошти не на "гармати", а на "масло" (за відомим навчальним прикладом П. Семюелсона), що істотно впливало б на стратегічний вектор економічної трансформації, якість життя, соціальну спрямованість економічної політики, зайнятість і т.п. Проте, як свідчить практика, наразі у світових стосунках часто роль своєрідного економічного лоббі виконує фактор сили і, на жаль, доводиться говорити про "жи-

вучість" відомого афоризму римлян: "хочеш миру. – готуйся до війни", або сентенції Наполеона: "хто не хоче годувати свою армію. – буде годувати чужу". У цьому контексті типологізація економічних систем суспільства за часткою військових витрат у ВВП (ступенем мілітарності економічної системи) не позбавлена аргументів і, на нашу думку, матиме такий вигляд:

- нейтральні (пацифістські) економічні системи суспільства;
- мілітаризовані у межах розумної достатності економічні системи суспільства;
- мілітарні (агресивно зорієнтовані) економічні системи суспільства.

Очевидно, що до нейтральних (пацифістських) суспільних економічних систем ми можемо віднести небагато національних економічних систем. Серед таких, у першу чергу, необхідно назвати економіки традиційно миролюбних і позаблокових держав – Швейцарії, Швеції та ін. До речі, їхні економічні успіхи значною мірою пояснюються відсутністю витрат на військові цілі з усіма благотворними соціально-економічними наслідками, які з цього випливають. Навпаки, мілітарні (агресивно зорієнтовані) економічні системи існують у тоталітарних державних режимах, що відразу негативно позначається на рівні життя громадян, ринкові механізми не можуть працювати належним чином, відсутній привабливий інвестиційний клімат, порушуються права людини (Ірак, Куба, Північна Корея та ін.).

Серед важливіших уточнюючих об'єктивних критеріїв типологізації економічних систем сучасності можна, на наш погляд, назвати ступінь самодостатності в економічному розвитку (частку власного капіталу у структурі джерел фінансування). Як відомо, значне зростання частки іноземного капіталу у структурі джерел фінансування у масштабах усієї економічної системи суспільства може, за певних обставин, породити економічну і навіть політичну залежність держави від більш розвинутих країн. При цьому важливим є те, яких політико-економічних і гуманітарних принципів і стратегій дотримуються ці розвинуті країни, адже це впливатиме на ставлення до держав, в економіку яких інвестуються кошти. Таким чином, типологізація економічних систем суспільства за ступенем самодостатності в економічному розвитку (часткою власного капіталу у структурі джерел фінансування) може мати такий вигляд:

- несамодостатні (залежні) економічні системи суспільства;
- квазісамодостатні економічні системи суспільства, привабливі для зовнішніх інвесторів;
- самодостатні економічні системи суспільства.

При цьому хочемо зазначити, що привабливими для зовнішніх інвесторів можуть бути як несамодостатні (залежні) економічні системи суспільства, так і самодостатні економічні системи суспільства. Світова практика свідчить, що несамодостатні (залежні) економічні системи можуть за певних сприятливих фінансових обставин, при дотриманні відповідних прогресивних гуманістичних принципів згодом трансформуватися у самодостатні суспільні економічні системи. Прикладом таких реалій є післявоєнний стрімкий розвиток Німеччини.

Проведене нами дослідження дозволяє зробити висновок про те, що в умовах поліфонічності сучасної світової економічної еволюції вирішення методологічної проблеми типологізації економічних систем суспільства можли-

ве тільки на основі своєрідного синтезу пріоритетних і уточнюючих об'єктивних критеріїв. Інакше кажучи, типологізація суспільних економічних систем виключно з урахуванням одного критерію, нехай і важливого, не враховує реалії світової економічної практики та істотного "пом'якшення" або й повного зникнення ідеолого-політичного антагоністичного протистояння на міжнародній арені.

Концепції типологізації економічних систем суспільства, які побудовані на основі двох-трьох об'єктивних критеріїв, очевидно, можуть в основному бути прийнятними. Проте вони також не дають вичерпної відповіді на поставлену актуальну методологічну проблему.

На наше переконання, ключем до вирішення проблеми типологізації суспільних економічних систем є пошук об'єктивних критеріїв, які б у комплексі, у поєднанні, взаємодоповненні дозволили б чіткіше розмежувати, диференціювати самі системи. Такий методологічний підхід дає змогу виявити характерні риси національних економічних систем окремих держав і на цій основі простежити співвідношення і головні тенденції економічних трансформацій у сучасному світі.

Література

1. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 21-22.
2. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 21-22, 193-217.
3. Башнянин Г.І., Копич І.М., Слюсарчик М.П. Ринкові економічні системи: проблеми становлення функціональної структуризації і типологізації. – Львів: ЛКА, 2001. – 212 с.
4. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик І.О. Мікроекономічні ринкові системи: методологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. – Львів: ЛКА, 2001. – 182 с.
5. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові: Пер. з англ. – К.: Основи, 1993. – 238 с.
6. Черняк В. Модель економіки: вибір України// Економіка України. – 1995, № 9. – С. 32.

УДК 331.5

Асист. О.М. Мартин – УкрДЛТУ

ОСОБЛИВОСТІ ПРИХОВАНОГО БЕЗРОБІТТЯ НА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Розкрито одну із проблем функціонування ринку праці в Україні, яка стосується значної частини населення держави. Механізм функціонування ринку праці сформував певний рівень безробіття. Це негативне явище, проте на ринку праці виникло приховане безробіття. У статті проаналізовано приховане безробіття у перехідній економіці України.

Assist. O.M. Martin – USUFWT

The features of the latent unemployment of labour market in Ukraine

The article touches upon the problems of labour market in Ukraine, which affects the interests of considerable part of the country's population. By means of the mechanism of labour market the level of unemployment is formed. It is a negative phenomenon but the latent unemployment of labour market is arised. In the article the latent unemployment of labour market is analyzed.